

JAPONYA- ÇİN İLİŞKİLERİ (SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM)

Çağlar ŞAKI*

ÖZET

Bu araştırmada, tarihsel olarak ikinci dünya savaşından sonra Japonya'nın dış politikasını oluşturan temel parametreler ele alınmış, soğuk savaş sonrasında Japon dış politikasında görülen dönüşümler açıklanmıştır. Söz konusu süreç kapsamında, Japonya'nın Çin'e yönelik geliştirdiği dış politika anlayışının temelleri irdelenerek, Çin dış politikasında yaşanan dönüşümlerin ilişkileri hangi boyutlarda etkilediği aktarılmıştır. Ayrıca, iki ülke arasında 1972'den itibaren başlayan ilişkilerin, hangi ekonomik boyutlarda devam ettiği, karşılıklı ticari ilişkilerin düzeyleri analiz edilmiştir. Son olarak ise, iki ülke dış politikasında sorun doğuran alanlara ilişkin değerlendirme yapılarak, yeni sermaye birikim sürecinin Doğu Asya'ya kayması hususunda ortaya atılan görüşler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Japonya Dış Politikası, Çin Dış Politikası, Soğuk Savaş, Doğu Asya, Doğu Çin Denizi, Güney Çin Denizi, Senkaku/ Diaoyu Adaları, Tayvan, ODA

JAPAN-CHINA RELATIONS (POST COLD WAR PERIOD)

ABSTRACT

In this article, fundamental principles of Japan's foreign policy are historically examined. Furthermore, transformation of Japan's foreign policy after the cold war is evaluated. Within the context of process, principles of Japan's foreign policy towards China together with the bilateral relations that was effected by transformation of China's foreign policy are explained. Moreover, the effects of the bilateral relations-which was started in 1972- between the two in the in the areas of economic activities and bilateral trade volumes are studied. Last but not least; disputed regions between the two countries are examined and new ideas pertaining the process of accumulation of capital in East Asia is presented.

Keywords: Japan's Foreign Policy, China's Foreign Policy, Cold War, East Asia, East China Sea, South China Sea, Senkaku/Diaoyu Islands, Taiwan, ODA

* Yüksek Lisans Öğrencisi Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı ve Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

JAPONYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

1. GİRİŞ

Japonya, ikinci dünya savaşı ertesinde uluslararası sistemde meydana gelen dönüşümlere paralel olarak, kendi ekonomik gelişme modeliyle dış politika anlayışı benimsedi. Halkına en az maliyetle refah ve güvenlik sağlama temelinde dış politika anlayışı geliştirdi.¹⁵ Bu anlayış doğrultusunda, kendi dış politikasını, askeri harcamaları kısma ve ekonomik gelişimi sağlama üzerinden kurguladı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası düzende Japonya dış politikasının temel parametresi “MacArthur Anayasası (1947)” ve “Yoshida Doktrini” ile belirlendi. Yoshida doktrinin temel noktası, askeri harcamaları olabildiğinde azaltmak ve ekonomik kalkınma, gelişmeye ağırlık vermek üzerine şekillendi. Bu kapsamda askeri silahlanmaya karşı durularak, ABD askeri gücü koruması altına girildi. Endüstri ve teknoloji alanlarında yeniden imar politikalarına başlandı. ABD tarafından 2.D.S. ertesinde işgal edilen Japonya’da yeni hazırlanan anayasa ile Japonya dış politikasının güvenlik boyutunun temelleri atıldı. MacArthur anayasası ile Japonya kendini askeri olarak sınırlayarak, hiçbir muharip güce sahip olmayacağını anayasal zorunluluk haline soktu. Japonya savaş sonrasında dış politikada içe kapanık, içte ise siyasi ideolojik bölünmelerden kaçınma amaçlı bir politika izlemeye yöneldi.¹⁶

1945 sonrası dönemde Japonya’nın neo-merkantalist ekonomik gelişme ve ABD askeri gücüyle korunma temelinde geliştirdiği dış politikada Çin ve Sovyetler Birliği tehdit unsurları olarak kodlandı. 1970’lerden sonra ise uluslararası konjunktürde ve iç ortamda meydana gelen, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler, Japonya’nın durumunu tekrardan gözden geçirmesine neden oldu. Nixon şokları, ekonomik baskılar, komşu devletlerle sorunlar gündeme geldi. Japonya ekonomik büyümesi dünyanın yeni ekonomik gücü olarak doğarken beraberinde de yeni sorunları getirdi.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Japonya dış politikasında dönüşümler meydana geldi. Bu dönemde Japonya temel iki dış politika ilkesini (Anayasal sınırlama ve Yoshida doktrini) gözden geçirmeye başladı. Ülke içerisinde ABD askeri gücüne olan gereksinim tartışmaya açıldı. Japonya bu süreçte ABD askeri gücü içerisinde “bedavacı (free rider)” olma pozisyonunu değiştirmeye ve askeri maliyetleri paylaşmak üzere, kendi kapasitesini geliştirmeye zorlandı. Çin ile ilişkiler ekonomik boyutta ivme kazandı, fakat siyasi alanda rekabet daha da arttı. Doğu Asya bölgesinde yeni rakipler ortaya çıktı. ABD ile birlikte Çin’i angaje etmek üzerine politika belirledi.

2. 1945-1972 ARASI ULUSLARARASI KONJONKTÜR VE JAPONYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

1945 sonrası Japonya Çin ilişkilerini değerlendirirken öncelikli olarak, dönem konjunktüründe yaşanan gelişmelere bakmak, sonrasında ise dönüşümün Japonya-Çin boyutunu ele almak gerekmektedir. 2.D.S sonrasında ortaya çıkan siyasi gelişmelerin başında karşıt iki kutbun birbirine rakip olarak ortaya çıkması gelmektedir. Sovyetler Birliği ve ABD önderliğindeki çatışmaya, ABD çevreleme politikası ve ekonomik-askeri gücüyle karşı koyarken, Sovyetler Birliği kendi nüfuz alanlarını yaratmak ve sanayi oluşturmak üzere

¹⁵Thomas U. Berger ,Mike M. Mochizuki, Jitsuo Tsuchiyama, *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*, Boulder ,CO: Lynne Rienner,2007, s.1.

¹⁶Bahadır Pehlivan Türk, *Japonya-Çin İlişkilerinde “Tarihin Sonu”*, Türkiz V.1 S.6 Kasım-Aralık 2010 s.311

kapitalizme karşı durmaya çalıştı. Batı sistemi içerisinde “emek-sermaye” arasında yapılan varılan uzlaşısı ile Avrupa’da sistem karşıtı hareketlerin devrimci ivme kazanması engellendi. 1970’lere kadar refah devleti anlayışı, kalkınma planları ile istikrarlı büyüme sağlanan kapitalist blok, 1970’lerle birlikte kapitalist birikim dairesine yaşanan sistemik açmaz nedeniyle krize girdi.

Dönem konjonktürü içerisinde, 1945-1972 arasında Pasifik bölgesinde Japonya-Çin ilişkileri, Asya-Pasifik bölgesinin komünist bir rejim altına girmemesi üzerine ABD tarafından şekillenen çevreleme politikası ve buna Çin’in Sovyetler Birliği ile yakınlaşması ile verilen yanıt üzerine şekillendi. Çin’in savaş sonrası politikası ise Sovyetlere bağlı kalkınma modeli üzerinden gerçekleşti. ABD işgali ertesinde anayasası hazırlanan Japonya’da dış politikanın dayanağı ABD oldu. Japonya, ABD’nin çevreleme politikası temelinde Güney Kore ile birlikte ABD’nin en büyük müttefiki haline geldi. ABD, Japonya’nın kapitalist gelişmesi ve bölgede egemen güç haline gelmesi için destek sağladı. İki ülke arasında 1951’de ittifak anlaşması yapıldı. Japonya elindeki ekonomik gücü ve ABD’nin sağladığı askeri güç ile Asya- Pasifik ve Atlantik bölgesinde ticaret ağlarını geliştirerek, ileri teknoloji sattı ve sıkışan sermayenin açılmasında bölgesel sorumluluğu üstlendi.

Çin, kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve ekonomik destek sağlamak üzere 1950 yılında Sovyetler Birliği ile dostluk anlaşması yaparken, 1951’de Japonya, ABD ile ittifak anlaşması imzaladı. Japonya, komünist yayılmaya karşı Pasifik bölgesinde ABD’nin en büyük müttefiki olarak aynı zamanda da ABD ekonomisi için en önemli partnerlerden biri haline geldi. Japonya ekonomisini ayakta tutan bölgedeki ABD’nin sağladığı güvenlik şemsiyesi oldu. Askeri yatırımlar yerine, “Yoshida Doktrini” ile ekonomik gelişmeye, özellikle high-tech sanayi ürünlerine önem veren Japonya, ürettiği malları ABD ve Batı pazarlarına satmak üzerine politika benimsedi. Ticaretten elde edilen gelir Japonya ekonomisine artı değer olarak döndü. “Japon mucizesi” adı verilen büyük büyüme oranları yakalanarak, Japon sermayesinin önü açıldı. Japonya’nın ekonomi politikası ihracata dayalı büyüme stratejisi ve önde gelen endüstri ve teknolojileri geliştirmek üzere stratejik korumacılık politikasına dayalı “neomerkantalist dış ekonomi” olarak adlandırıldı.¹⁷

1952 ve 1972 arası dönemde Japonya-Çin ilişkileri Kore Savaşı, Vietnam Savaşında yaşananlarla birlikte kötü bir görünüm sergiledi. Çin içerisinde “kültür devrimi hareketi” ve “Büyük Atılım (Great Leap Forward)” ile yaşanan sosyal, siyasi gelişmeler ilişkilerin gelişmesini engelledi. Çin’in Sovyetler Birliği ile olan işbirliği süreci, 1956’da Sovyetler Birliği’nin 20. Kongresi ve özellikle 1961’deki 22. Kongre’de alınan kararlar ile son buldu. Stalin’in ölmesi üzerine yoğun bir şekilde Sovyetlerde başlayan Stalin eleştirisi, sosyalizme başka yollardan ulaşma politikası ve barış içinde bir arada yaşama politikası Çin tarafından sorgulandı. Aynı zamanda Sovyetler’in “Sosyalizmi gerçekleştirdik, Komünizm evresine geçtik, Komünist liderlik bizde” şeklinde özetlenebilecek politikası, Çin tarafından eleştirildi. Mao iktidarı sürecinde 1960’lardan sonra Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler düzelmedi. Komünist blok içerisindeki liderlik mücadelesi ve diğer sorunlar, ilişkilerin gelişmesini engelledi. Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ilişkilerin bozulması, dönem içi kapitalist krizler ve ekonomik açılma süreci, sonraki dönemde Çin-ABD-Japonya yakınlaşmasının da temel noktalarından biri oldu.

3. 1970’LERDEN İTİBAREN JAPONYA-ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİ

Japonya Çin ilişkileri 1970’lerden itibaren gelişmeye başlamıştır. Söz konusu gelişmelerin arkasında yatan sebepleri ve dönem koşullarını incelerken, ilişkileri 3 dönemde ele almamız

¹⁷ Mochizuki, s.2.

mümkündür. Her referans dönemini başlatan referans ortaklık belgeleri bulunmaktadır. Bu dönemler;

- 1)“Barış ve dostluk dönemi (1972-1992)”
- 2)“Ekonomik olarak sıcak, siyasi olarak soğuk dönem(1992-2006)”
- 3) “Ortak stratejik çıkarlara dayalı karşılıklı yarar ilişkileri dönemi (2006-...)”¹⁸

3.1. 1972-1992 Arası Uluslararası Konjonktür ve Japonya-Çin İlişkileri

3.1.1. Dönem Konjonktürü

Japonya Çin ilişkilerin gelişiminde 1972 tarihli Japonya-Çin ortak bildirisi önem arz etmektedir. Bildiri ile Japonya ve Çin arasında yakınlaşma süreci başlamıştır. Fakat Japonya Çin ilişkilerin 1972’den sonra gelişmeye başlaması arkasında yatan sebepleri anlamak için öncelikle dönem konjonktüründe meydana gelen değişimleri ve bu değişimlerin ekonomi-politik arka planını incelememiz gerekmektedir.

Dönem konjonktürüne baktığımızda, ABD önderliğindeki kapitalist blok, 1970’lerle birlikte yaşadığı sistemik krizi aşmanın yollarını aramaktadır. Dönem içerisinde siyasi krizlerin yanı sıra kapitalist krizler meydana gelmekteydi. Vietnam’da yaşanan yenilgi, ABD’de büyük bir toplumsal ve siyasi sorguya neden oldu. 1929 ekonomik krizine çare olarak üretilen ve 1970’lere kadar geçerli olan Keynesyen ekonomi politikası, tam istihdam piyasası yaratmak üzerine devletin ekonomiye müdahil olmasını içeren politikayı içermekteydi. Devletin ekonomiye, krizleri önleme ve ekonomik gelişmeyi sağlama amaçlarına yönelik müdahaleleri, 1970’lere kadar büyük bir kabul gördü. Fakat bu politika 1929 bunalımını aşmada işe yaradıysa da, 1970’ler sonrası yaşanan “stagflasyon(durgunluk içinde enflasyon)” sorununa çare olamadı. Bu dönemden sonra piyasalarda fiyatlar yükselmekle birlikte ekonomik durgunluk yaşanmakta ve işsizlik artmaktaydı. Hem durgunluğun hem de enflasyonun bir arada yaşandığı stagflasyon krizinin çözümünde Keynesyen görüşün yetersiz kalması, yeni ekonomik görüşlerin doğmasına neden oldu. Yeni liberal ekonomi modelleriyle ortaya çıkan görüşler, monetarist(parasalıcı) teori ve arz yönlü iktisat modeli ile şekillendi. Söz konusu yeni iktisat teoriler temelini ise stagflasyonla mücadele üzerine kurdular.¹⁹

ABD’nin ve kapitalist sistemin yaşadığı ekonomik kriz içerisinde 1972’de “Nixon şokları” meydana geldi. Doların altın ile olan konvertibilitesi kaldırılarak, fiyatlar üzerinde kontrol mekanizması uygulandı. Enflasyonla mücadele etmek için ek ithalat vergisi getirildi. Dolar-Altın konvertibilitesinin simgesi olan Bretton Woods sistemi çöktü. Bu sistemik değişime tepki olarak ise 1973 petrol krizi, 1974 stok market krizi meydana geldi. Kapitalist sistemin yaşadığı temel krizi aşmak için, sermayenin kapitalist olmayan toplumlara açılmasının önem arz ettiği ortaya çıktı. Rosa Luxemburg’un da belirttiği gibi, kapitalist sistemi var eden asıl unsur tam da kapitalist olmayan toplumların varlığıydı. Kapitalist olmayan topluma açılmanın şart olduğunun anlaşılmasından sonra bu tarihsel noktada, ABD önderliğindeki kapitalist blok, uluslararası kapitalist sisteme, kapitalist olmayan Sovyetler Birliğini dâhil etmek için, rejimi yıkmanın gerekliliğini yeni dış politika anlayışı olarak kodladı. Sermayenin aşırı birikmesi sorununun çözülebilmesi için 1945 sonrası korumacılık

¹⁸ Söz konusu sınıflandırma, Japonya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Kazuyuki Katayama tarafından hazırlanan “1972’den beri Japonya ve Çin İlişkilerin Gelişmesi” isimli makaleden alınmıştır. Detaylı bilgi : Kazuyuki Katayama, Development of Japan-China Relations since 1972, *International Journal of China Studies*, Sayı. 2, No. 3, December 2011

¹⁹ Zeynel Dinler, İktisada Giriş, 18. Baskı, Ekin Basım Dağıtım, s. 327-332.

politikalarının da yıkılmasını öngörüldü. Sermayenin yeni kar, artı değer getirecek alanlara yatırılması gerekliliği krizlerle birlikte ortaya çıktı.

1975 tarihi, Sovyetler Birliği-ABD ilişkilerinde “yumuşamanın zirvesi” de olurken, aynı zamanda Sovyetler Birliğinin yıkılmasına giden sürecin de temel yapıtaşlarından oldu. 1980’lerde Reagan ve Thatcher’ın iktidara gelmesi ile ekonomik krizleri aşmanın temel yolunun emek-sermaye uzlaşını ortadan kaldırmak (sermayeyi emek üzerinde tek güç yapmak) ve Sovyetleri yıkmak olduğu yönünde politika benimsendi. Tam bu noktada neo-liberal politikalar ile Sovyetlerin yıkılış süreci gerçekleşti. Kalkınmacı devlet anlayışı yerini büyüyen devlet anlayışına bırakırken, devletin ekonomik alandan geri çekilmesi, özelleştirmelerin hız kazanması, tekelci sermaye güçlerinin iktidarını daha da hızlandırdı.

Sovyetler Birliğinin 1975’den sonra Vietnam’la anlaşmalar yapması sonrasında, ABD’de Carter yönetimi Çin’i de kapsayacak şekilde Sovyetler’in çevrelenmesi üzerine uluslararası koalisyonu genişletti. 1979’da Sovyetler’in Afganistan’ı işgali, ABD stratejik planına katkıda bulundu. Japonya ve Çin, Sovyetler’in genişlemesini kendileri aleyhine bir tutum olarak yorumladı. Japonya o tarihten sonra “çok boyutlu dış politika” vurgusunu terk ederek Batı kampının parçası olduğunu deklare etti.²⁰

ABD önderliğindeki kapitalist güçlerin, biriken sermayeyi yeni pazar alanlarına yatırmak üzere sisteme müdahaleleri Orta Asya’da Çin’in ekonomik açılım politikalarıyla paralel gitti. Çin’in ekonomik olarak kapitalist sisteme eklenmesi ve batı sermayesini ucuz işgücü olan ülkesine çekmesi ertesinde yaşanan yakınlaşma süreci, siyasi alanda da Sovyetler Birliği olan kavga ile pekişti. Sovyetler Birliği- ABD arasındaki ekonomik ve siyasi rekabetin, 1970’lerde Asya’ya kazandırdığı ivme Çin-Japonya-ABD arasındaki yakınlaşma oldu. Orta Asya ve Vietnam üzerinden Sovyet kısılacı içindeki Çin, Pasifikte uyumlu ilişkiler arayışında bulunmak zorunda kaldı. Bu da Japonya ile iyi geçinme ve onu kazanma arzusunu yarattı. Bunun bir göstergesi olarak Japonya ile yapılan dostluk anlaşmasında Mao savaş tazminatı hakkından vazgeçti. İlişkilerin normalleşmesi ile Japonya-Çin ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı.²¹

3.1.2. Japon-Çin İlişkileri (Barış ve Dostluk Dönemi: 1972-1992)

Japon-Çin ilişkilerin 1972-1992 arasındaki dönemi “barış ve dostluk” dönemi olarak ilişkiler gelişti. Söz konusu ilişkilerin gelişmesi, uluslararası ortamda yaşanan siyasi- ekonomik dönüşümler ve ABD’nin Çin’e olan politikasını değiştirmesi ertesinde şekillendi. Bu dönüşümün arkasında dönem konjonktüründe meydana gelen kapitalist kriz, Vietnam Savaşı, Sovyetleri izole etme çabası yatmaktaydı. Vietnam savaşının yüklediği ekonomik külfet ve siyasi problemler, ABD’nin yaşadığı yüksek enflasyon sorunu ve sorunu çözmek için yapılan “Nixon Şoku”, ABD’nin yeni ekonomik modeliyle Asya bölgesine açılmasını gerektirdi. Ayrıca Sovyetler Birliğinin, Çin-ABD arasındaki uzlaşma ile daha da izole edilmesi planlanmaktaydı. Bu dönem içerisinde Sovyet-Çin uyuşmazlığının baş göstermiş olması da durumu pekiştiren etmenlerden oldu. Söz konusu açılımı sağlamak üzere, ABD Başkanı Nixon 1972’de Çin’e ziyaret gerçekleştirdi. Nixon Çin’e ziyaret gerçekleştiren ilk ABD başkanı oldu. Söz konusu ziyaretin amacı karşılıklı sorunlara ilişkin görüş alışverişinde bulunmak ve ilişkileri normalleştirmek olarak ifade edildi. Söz konusu sürecin yansıması olarak pek çok ülke o tarihten sonra Çinle ilişkilerini geliştirmeye başladı.

Tarihsel dönüşüm süreci içerisinde 1976’da Çin’de Mao’un ölmesi üzerine Çin iktidarına modernleşme ve ekonomik gelişme yanlıları geldi. 1978 yılında Çin’de Deng’in iktidara gelmesi ile Çin ekonomisinin kapitalist ekonomik sürece eklenmesi ve Çin’in askeri

²⁰ Mochizuki, ss. 233-34

²¹ Pehlivan Türk s.314

ekonomik alanlarda modernleşmesi için çalışmalar başlatıldı. Deng ile 4 alanda (tarım, sanayi, savunma ve teknoloji) reform hareketi başlatıldı. Çin lideri Deng modern bir Çin yaratmak için kalkınma stratejisini ortaya koymuştur. 1980'li yıllarda Deng Xiaoping'in dile getirdiği Çin'in milli kalkınma stratejisinin, Ekim 1987'de yapılan Çin Komünist Partisi'nin 13. Kongresinde, üç aşamalı olarak gerçekleştirileceği ortaya konuldu. Deng'in düşüncesine göre, Çin'in sosyo-ekonomik kalkınmadaki Modern Gelişme Stratejisi'nin aşamaları şunlardı. İlk aşamada, 1980-1990 yılları arasında Çin'in Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranı bir kat artacak ve halkın yaşam standardını açlık seviyesinden doyum düzeyine getirilecek. Yani kişi başına gelir 250 Dolardan 500 Dolara ulaştırılmak istenmektedir. İlk aşamada hedef halkın geçim problemini çözmektir. İkinci aşamada ise 1990-2000 yılları arasında Çin'in GSMH oranı bir kat daha artacak ve kişi başına düşen gelir 800-1000 Dolara yükselere halkın yaşam standardı "Küçük Refah" (Xiao-kang) seviyesine ulaşacaktır. Bu aşamada Çin'in GSMH'si bir trilyon dolara ulaşacaktır. Bu durum Çin'i dünyanın önde gelen ülkelerinin saflarına sokacaktır. Bu aşamada hedef halkın yaşam standardını nispi refahlı düzeye getirmektir. Üçüncü aşamada ise 30-50 sene içinde, yani 2030-2050 yıllarında Çin'in GSMH'si iki kat artacak ve kişi başına düşen gelir 4000 Dolara yükselecektir. Bu aşamada hedef ise, halkın yaşam standardını, orta derecede gelişmiş ülkelerin seviyesine yükseltmek ve temel modernleşme düzeyine ulaştırmaktır.²² Çin bu 3 aşamalı kalkınma modeliyle kendi ekonomik yapısını güçlendirerek halkına refah sağlama politikası izlemektedir. Bu anlayış Çin iç ve dış politikasında doğrudan yansımalar sunmaktadır.

1972 sonrası Çin dış politikasında Sovyetlerle olan uzaklaşma yerini ABD-Japonya ile olan yakınlaşmaya bıraktı. Çin ekonomisi dış yardımlara açıldı. 1979'da Deng ABD'yi ziyaret edip, Bilim ve Teknik İşbirliği Antlaşması yaptı. Aynı zamanda, ABD'ye Sovyetlere karşı ittifak önerildi. Sovyetler Birliği ile olan 1950 tarihli Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım anlaşması feshedildi.²³

Nixon'ın Çin ziyareti sırasında, Japonya iç siyasetinde de değişim meydana gelmiştir. Liberal Demokratik Parti Kakuei Tanaka liderliğinde iktidarı almıştır. Tanaka, Japon-Çin ilişkilerinin normalleştirileceği vurgusunu yapmıştır.²⁴ ABD ile Çin arasında başlayan yakınlaşmaların bölgeye yansımaları olarak, 1972'de Çin ve Japonya arasında da resmi ilişkileri normalleştirmek üzere "Ortak Deklarasyon" yayınladı (İkili ilişkilerde 4 referans belgesinden ilki). Deklarasyonda, "Japonya ve Çin'in sadece bir deniz şeridiyle ayrılmış, tarihsel ve geleneksel uzun dostluğa sahip iki ülke olduğu, iki ülkenin normal olmayan ilişkileri düzeltme arzusunda oldukları vurgulanmaktadır. Japonya'nın geçmişte savaşlar yoluyla Çin halkına verdiği zararların bilincinde olduğu, iki ülkenin sosyal sistemleri arasında fark olmasına rağmen ilişkilerin geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti, Çin'in tek yasal hükümeti olarak teyit edilmektedir. Deklarasyonda Çin'e göre Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğu, Japonya'ya göre ise bu durumun anlaşılır olduğu ve saygı duyulduğu, fakat bu konuda hukuki bir değerlendirmede bulunulamayacağı bildirilmektedir. Çin'in savaş tazminatı isteğinden vazgeçtiği de bildirilmektedir. Son olarak ise, Japonya ve Çin arasında ilişkilerin geliştirilmesinin üçüncü bir devlete karşı yapılmadığı, her iki devletin de Asya pasifik bölgesinde hegemonya aramadığı, herhangi bir üçüncü devletin bölgede hegemonya kurmasına iki devletin de karşı olduğu vurgulanmaktadır."²⁵

²² Erkin Ekrem, Çin'in Orta Asya Politikası, editör: Murat Yılmaz- Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011, s.10-11'den Yang Xiancai, 1998: 1842-1845

²³ Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, 13. Baskı, İmge Kitapevi, s. 393.

²⁴ Kazuyuki Katayama, Development of Japan-China Relations since 1972, *International Journal of China Studies*, Sayı. 2, No. 3, December 2011, s. 649

²⁵ "Joint Communiqué of the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China" <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html>. (22.12.2012)

İki ülke arasında 1972’de ortak deklarasyonla başlayan normalleşme süreci 1978’de Dostluk ve Barış anlaşması (2. referans belge)ile devam etti. Benzer bir anlaşma bir önceki bölümde bahsedildiği gibi dönem konjonktürü içerisinde Çin-ABD arasında da gerçekleştirildi. 1978 anlaşmasına, 1972 ortak deklarasyonu ile benzer ifade konulmuş ve Asya-Pasifik bölgesinde hegemonya aranmayacağı, hegemonya arayan devletlere karşı durulacağı bildirilmiştir.²⁶

1978 anlaşması ile gelişen ticaret ilişkileri 1985 yılına kadar 20 milyar dolar seviyesine ulaştı.²⁷ İlişkilerde dostluk dönemi 1980’li yıllar boyunca ekonomik ilişkiler ile sürdürüldü. Çin’in dışa açılma ve dış yatırım çekme politikası neticesinde kapitalist sisteme eklenmesi ile Japon şirketleri aşırı biriken sermayeyi daha karlı alanlara çekmek üzere ucuz işgücünün olduğu Çin’e yöneldi. Japonya’nın önde gelen şirketleri, Çin pazarlarına girip ucuz girdi elde ederek, karlarını maksimize ederek, Batı piyasalarına satmaya başladılar. Giren sıcak para ve sermaye ile Çin de kendi sanayileşmesini ve modernizasyonunu tamamlayarak, sahip olduğu işgücü ile dünya ekonomisinde hızla büyümeye başladı. Dönem ekonomik bağımlılığı, ABD-Japonya-Çin arasında kapitalist işbölümüne dönüştü. Japon ekonomisi, girdi maliyetleri en ucuz olan Çin üzerinden üretim yaptı ve en fazla kar getirecek Batı ve ABD piyasalarına mal sattı. 1980’lerin ortalarından itibaren ise Japonya iç piyasalarının dışa açılmasına yönelik baskılar da geldi. İlişkilerin ekonomik ve siyasi boyutu 1989 Tiannamen olayları ve Sovyetler Birliğinin yıkılması ile yeni bir döneme girdi.

Genel olarak 1970’ler ve 1980’ler boyunca Japonya-Çin ilişkiler, dostluk ve barış havası içerisinde sürdürülmüştür. Bununla birlikte iki ülke arasında ilişkileri bozan, tarihsel olarak 1894-1895 yıllarında Kore üzerinde hâkimiyet kurmak üzerine çıkan Japonya-Çin Savaşına ve 1937-1945 arasında Japonya’nın Mançurya’yı işgal etmesiyle meydana gelen Japon-Çin Savaşına dayanan çeşitli sorunlar da olmuştur. Japonya’nın yayılmacı politikalarının sonucunda yaşanan savaşlar sonucunda işgal edilen bölgelerin politik durumu ve Çin halkının savaşlardan çektiği acılar, ilişkilerin 1970’lerden sonra düzelmesiyle birlikte sıklıkla gündeme getirilmektedir. Söz konusu savaşların doğurduğu sorunların bazıları Senkaku adaları, tarih kitapları, Yasukuni Shrine ziyareti, Tayvan’dır. Söz konusu sorunlu alanlar, sonraki bölümde anlatılacaktır.

3.2. 1992- 2006 Arası Uluslararası Konjonktür ve Japonya-Çin İlişkileri

3.2.1. Dönem Konjonktürü

ABD-Sovyetler Birliği etrafında şekillenen dış politika, Sovyetler Birliğinin 1991’de son bulmasıyla yeni bir evreye girdi. Yeni dönemde uluslararası alanda ABD hegemonyası üstünlüğü ve tek kutuplu dünya algısı ortaya çıktı. Siyasal alanda ABD hegemonyası, uluslararası sistemde yenedünya düzeni arayışlarının temelini oluşturdu. Bu kapsamda Körfez Savaşı, Irak Savaşı, Afganistan Savaşı dönemin siyasi kırılma noktaları oldu. ABD’nin yeni emperyalist bir sürece girdiğini, imparatorluk dönemini inşa ettiği, medeniyetlerin sonu geldiğini, kapitalizmin son bulduğu, tarihin sonunun geldiği dair yeni siyasal argümanlar geliştirildi. NATO misyonunun 1991, 2004,2010 stratejik konseptleriyle geliştirilmesi, Avrupa Birliği’nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası geliştirmesi, Rusya’nın ekonomik yenilenme sürecine girmesi, Çin ekonomisinin katlanarak büyümesi, yeni bölgesel ve küresel güçlerin ortaya çıkması dönemin özelliklerindedir. Uluslararası sistem, küreselleşmenin ve teknolojinin getirdiği fırsat ve tehditlerle yeni bir karşılıklı bağımlı hale büründü. Yeni dönemde, uluslararası konjonktürde tehdit algısında da büyük bir değişim meydana geldi. Soğuk Savaş döneminin tehdit algısı olan komünizm korkusu ve nükleer tehdit yerini başka

²⁶ “Treaty Of Peace And Friendship Between Japan And The People's Republic Of China” <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html>(22.12.2012)

²⁷ Sino-Japanese relations , http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-Japanese_relations (23.12.2012)

tehditlere bıraktı. Kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, ulus aşırı suçlar, göçmenlik, çevre sorunları gibi yeni tehdit unsurları belirirdi.

Ekonomik alanda, neo-liberal politikalarla birlikte, sermayenin emek üzerinde egemenliği teyit edildi ve finans kapital, spekülative sermaye akımları olarak dünyaya egemen oldu. Finans krizleri ve sıcak para hareketleri, sermayenin serbest hareketi ekonominin dış politika üzerinde etkilerindendi. Spekülative sermayedarlar, kapitalist sistemin yeni unsurları olarak ortaya çıktı. Tokyo ve New York Borsaları dünya finansın merkezleri haline geldi. Dünya GDP'sinde büyük bir artış yaşandı. 1960'lı yılların kalkınma stratejileri, yerine dünya büyüme hareketlerine bıraktı. Mal, sermaye serbestisi, merkez ülkeler arasında muazzam seviyelere ulaşarak çevre ülkelerden artı değer aktarımı, sermayenin spekülative boyutuyla birlikte arttı. Tekelci sermaye güçleri, dünya artı değerinden yeniden paylaşılması için rekabet süreçlerine girdi. Bunu yaparken de patent ve telif hakları ile artı değere el koyma yolları kullanıldı. IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret örgütü gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar aracılığıyla kapitalist sistemin para, mal, hizmet piyasaları düzenlendi. AB, NAFTA, G-8 gibi ekonomik birliklikler desteklendi.

Uluslararası alanda yaşanan dönüşümlerin Asya Pasifik bölgesinde de dönüşümlere yol açtı. APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) ABD, Japonya, Çin gibi devletler arasında oluşturuldu. ASEAN Asya Pasifik bölgesinde ekonomik işbirliği ağı olarak yeni bir yapılanmaya girdi. Bölgede ayrıca 2005 yılında ticaret ve enerji güvenliği boyutunda Doğu Asya Zirvesi (East Asia Summit) oluşturuldu.

1980'lerin sonunda Doğu-Batı ilişkilerinde büyük bir değişim hem Japonya hem de Çin için önemli bir olgu yarattı. 1989'da Gorbaçov, Çin'e bir ziyaret gerçekleştirdi (1959'dan beri ilk ziyaret). Söz konusu ziyaretin amacı Çin-Sovyetler ilişkilerini büyük güçler diplomasisi çerçevesinde yeni bir ortaklık konumuna getirmektir. Gorbaçov ziyareti ertesinde, Çin'de demokrasi ve reform yanlıları Tiananmen meydanında toplanarak protesto gerçekleştirdi. Söz konusu talepler Çin ordusu tarafından bastırıldı. 1989 G-7 zirvesinde Çin, olaylar nedeniyle kınandı fakat ekonomik ve siyasi reformların sürmesi gerekliliği hususunda görüş bildirildi. Japonya için Çin'in sistem dışına itilmesi ve tamamen izole edilmesi son seçenektir. Bu nedenle 1991 yılında olaylardan sonra Çin'e giden ilk devlet Japonya oldu. 1992'de Japonya Kralı Çin'e bir gezi gerçekleştirdi ve söz konusu gezide tarihsel olaylara atıfta bulunarak Japonya'nın Çinli insanlara büyük acılar yaşattığını vurguladı.²⁸

3.2.2. 1992-2006 Japonya-Çin İlişkileri (Siyasi Olarak Soğuk, Ekonomik Olarak Sıcak Dönem)

Soğuk savaş sonrasında Japonya-Çin ilişkileri, Japonya dış politikasının temel parametreleri olan Yoshida Doktrini ve anayasanın değiştirilmesi talepleriyle birlikte değerlendirilmelidir. 1990'larla birlikte bölgedeki neo-liberal açılımların artması, ABD'nin Asya bölgesine angajman politikasına başlaması ve bölgede askeri masrafları paylaşmak istemesi, Japonya'yı silahlanmaya zorlaması Japonya-Çin ilişkilerini de etkilemiştir. Bu dönem içerisinde iki ülke arasındaki ilişkiler neo-liberal dönüşümler ile ekonomik olarak oldukça hareketli görünüm sergiledi. Japonya'nın dış yatırımcıya kendi iç piyasasını açmaya zorlanması ve küreselleşmenin bölgeye etkisi ile ekonomik ilişkiler geliştirdi. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler ise ABD ile Japonya'nın Çin'e angajman politikası uygulaması, Japonya'nın askeri olarak silahlanması ve tarihsel sorunlar gibi nedenlerle sorunlu bir görünüm sergiledi. Ayrıca bu duruma Sovyetler'in yıkılması ertesinde Çin ekonomisinin ve askeri gücünün rakip olarak giderek güçlenmesi katkıda bulundu.

²⁸

A.g.e, s. 670

Japonya genel olarak 1990'lar sonrası daha aktif bir dış politika izlemeye başladı. Fakat bu dönemde, konjonktürel dönüşümlerin Japon ekonomisine etkisiyle birlikte 1990'lardan itibaren ekonomik olarak durgunluk içerisine girdi. Mevcut küresel kriz ve ekonomik durgunluk içerisinde Japonya dış politikasında "uluslararası bir ülke" olduğu vurgusu arttı. Ayrıca Japon iç politikasında da yaşanan ekonomik durgunluk ve Çin'den tehdit algıları yüzünden milliyetçilik yükseldi. Japon-Çin ilişkilerinde Çin'in yükselişi Japonya'nın Asya politikasında daha aktif bir tutum sergilemesine neden oldu. Japonya, Çin'i angaje ederek ABD-Japonya ekseninde bölgesel kurallara uydurmaya yönelik dış politika anlayışı benimsendi.²⁹

Japonya bu dönemde Çin'e yönelik siyasi ve ekonomik ilişkilerini ayrı ayrı ele almaya çalışan dış politika anlayışı gerçekleştirdi. Örneğin 1989'da Tiananmen olayları ertesinde, ABD'nin Çin'e yönelik yaptırım uygulama konusunda direktmesi üzerine, Japonya kendi ekonomik çıkarları için yaptırımlara uymadı. Sadece ODA(Resmi Kalkınma Yardımları- Official Development Assistance) yardımlarında kesintiye gitti. Yine dönem içerisinde pek çok Japon iş adamı ve politikacı Çin'e giderek, ekonomik bağları korumaya ve sürdürmeye çalıştı. Bu durum Japon analistler tarafından iki farklı görüş ile değerlendirildi. Bir görüş, Çin'in ABD tarafından izole edilmesi ertesinde diplomatik avantaj sağlamak üzere böyle bir yol izlendiği, diğer bir görüş ise Çin'in izole edilmesinin Japon ekonomisine zarar vereceği üzerinedir. Ama yine de Japonya, ABD ile olan ilişkilerini germek istemediğinden daha ılımlı tutum sergiledi. 1990'da ABD ile Çin'in arasında diyalog sürecinin tekrardan başlaması üzerine (Us-Japan Impediments Initiative talks), Japonya kendi ekonomisi önem arz eden Çin'e yönelik yardımlara tekrardan başladı.³⁰ Japonya ve Çin arasındaki ekonomik bağlar siyasi ilişkilerin kötüleştiği zamanlarda bile büyümesini sürdürdü. 15 yıl içerisinde 5 kat artan ekonomik hacim, 1990'da 18 milyar dolar iken, 1995'de 85 milyar dolara, 2005'de 267 milyar dolara yükseldi. Japon yatırımları da benzer bir şekilde artış gösterdi. 1990'da 1.8 milyar dolar olan yatırımlar, 1995'de 8.5 milyar dolara, 2000'de 15.1 milyar dolara, 2005'de 36 milyar dolara yükseldi.³¹

Körfez savaşı bu dönüşüm sürecinde, Japonya dış politikasının da değişime yol açan bir şok oldu. Savaş için 13 milyar dolar mali yardım yapan Japonya'da durum "taxation without representation" olarak adlandırıldı. Uluslararası topluma "katkı" sunmak adına iç ve dış politikada dönüşümler başlatıldı.³² Yine dönem içerisinde Kore füze tehdidinin yaygınlaşması, Çin'in ekonomik yükselişi, Japonya'da ekonomik durgunluk, "normal bir devlet" statüsüne dönülmesi baskısı, anayasasının değiştirilmesi ve nükleer ilkelerin gözden geçirilmesi taleplerini doğurdu. Bu gelişmeler Çin tarafında da milliyetçi kesimleri güçlendirerek, Japonya'nın giderek askeri güçlenmeye yöneldiği algısı doğurdu. Dönem gelişmelerine paralel olarak Japonya anayasasını esnek yorumlayarak BM Barışı Koruma operasyonlarına, teknik destek sağlamaya başladı.

1990'lar sonrası Çin tarafında uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün boyutunun henüz siyasal arenada tam olarak kestirilememesi nedeniyle, yeni dünya düzeninin çok kutuplu olacağı tartışmaları yaşandı. Çin iç politikasında da dönüşümler yaşandı. Hükümeti eleştirenler bunu tarih sorunu ve Japonya üzerinden yapmaya başladı. Hükümetin Japonya'ya karşı yumuşak davrandığı ve savaş tazminatından vazgeçmenin bir hata olduğunu söylenerek Japonya'ya karşı kampanya başlatıldı. Bunun temel sebebi bu dönemde artık Pekin hükümetinin temel ideolojisinin komünist sınıf kardeşliği değil, vatanseverlik ve Çin/Han

²⁹ Mochizuki s.7,s. 19

³⁰ Mochizuki .237

³¹ Richard C. Bush, *The Perils of Proximity : China-Japan Security Relations*, The brookings institutions, 2010, s.16

³² Mochizuki, s. 4-5

milliyetçiliği olmaya başlamasıdır. Özellikle 2000'lerle birlikte Çin'in değişiminin çok daha hızlanması, halkın eğitim seviyesinin yükselmesi, gittikçe güçlenen iş dünyası, küreselleşmenin getirdiği dışarıdan gelen fikir ve akımlara açılış Çin hükümetinin vatansever duyguların kuvvetlendirilmesi gerektiği hususunda inanış yaratmıştır.³³

1993'da Çin'de Devlet Başkanlığı alan Jiang Zemin döneminde Çin, "ortaklık diplomasisi" denilen bir ilişki türü kurmak üzerine politikalar benimsedi. Bu amaçla 1996'da "Rusya'yla Stratejik Ortaklık (Strategic partnership with Russia)", 1997'de ABD ile "Yapıcı Stratejik Ortaklık (constructive strategic partnership)", 1998'de AB ile Uzun Dönem ve İstikrarlı Yapıcı Ortaklık (long-term and stable constructive partnership)" ilişkisi kurdu.³⁴

1998 yılında Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Japonya ziyareti sırasında Japonya ile Çin arasında ortaklık ilişkisi kurulmasına dair deklarasyon yayınlandı.(3. Referans belge) Söz konusu deklarasyonda, Asya Pasifik bölgesinde nükleer testlerin durdurulması, nükleer silahların yayılmasına karşı durulması ifade edildi. 1978 anlaşmasından farklı olarak, Japonya ve Çin'in Asya'da bölgesel ve küresel güvenliği sağlama ve ekonomik gelişmeyi desteklemede etkili oldukları vurgulandı. Bunu sağlarken her iki ülkenin de Asya bölgesinde hegemonya aramayacakları, iki ülkenin de Asya krizinin üstesinden gelinmesinde önemli ülke olduğu vurgulandı. Deklarasyonda, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesini önemine vurgu yapılarak, iki ülkenin dostluk ortaklığı kuracağı ve işbirliği yapacağı hususu dile getirildi.³⁵ Ziyaret sırasında iki ülke arasında var olan tarihsel sorunlar da dile getirildi. Zemin, Japonya'nın yayılmacı politikasının Çin halkına verdiği acıyı dile getirerek, gelecek nesillerin bunu öğrenmesi gerektiğini vurguladı. Buna karşın Japonya Başbakanı Keizō Obuchi, tarihle adil bir şekilde yüzleşmesi gerektiğini, Japonya'nın kolonyal politikalarından pişmanlığını daha önceden dile getirdiğini vurgulamıştır.³⁶ Bu açıklamalar ve girişimler sonrasında gelişmekte olan ilişkileri sekteye uğramıştır. İki ülke kamuoyunda söz konusu açıklamalardan dolayı rahatsızlık oluşmuştur.

Japonya ile ABD, soğuk savaş sonrası dönemi dış politika temel ilkelerini yine ittifak ilişkisi üzerinden yorumladı. 1996 tarihinde ABD-Japonya arasında yapılan ortak deklarasyonunda; Asya-Pasifik bölgesinde iki ülkenin barış ve huzuru sağlamada önemine değinilerek; özgürlük ve demokrasi sağlamanın yükünü iki ülkenin üstlendiği vurgulandı. Ayrıca Asya-Pasifik bölgesinin daha dinamik hale geldiği, Asya-Pasifik Topluluğu olduğu, Kore yarımadasında ve diğer bölgelerde sorunların devam ettiği, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının iki ülke güvenliği için önem arz ettiği vurgulanarak, Çin'in bölgede pozitif ve yapıcı rol oynadığı ifade edildi. Ayrıca ABD'nin bölgedeki angajman politikasını bu çabaların temeli olduğu teyit edildi³⁷

Japonya Çin'in ekonomik ortaklık kurma ve geliştirme politikasını kendi çıkarları doğrultusuna kabul ederek ilişkilerini ekonomik temeller üzerinden geliştirdi. Söz konusu dönemde Çin ekonomisi her sene %10 büyüyerek büyük bir atılım sergilerken, Japon ekonomisi ise durgunluk içerisindeydi. Söz konusu ortaklık, bu genel ekonomik görünüm altında gerçekleşti. 1997 yılında ASEAN Plus Three (Japonya, Güney Kore ve Çin) süreci başlatıldı. İkili rekabet ASEAN boyutuna taşındı. Japonya bölgedeki ABD ekonomik

³³ Pehlivantürk, 314

³⁴ IIDA Masafumi, *Japan-China Relations in East Asia : Rivals or Partners ?*, NIDS Joint Research Series, No.3. chapter 6. s. 126

³⁵ *Japan-China Joint Declaration, On Building a Partnership of Friendship and Cooperation for Peace and Development*, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html> (25.12.2012)

³⁶ Visit to Japan by President Jiang <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18038.htm> (13.05.2013)

³⁷ *Japan-U.S. Joint Declaration On Security Alliance For The 21st Century*, <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/security.html> (25.12.2012)

gerileyişini karşılamak için Avustralya Yeni Zelanda ve Hindistan'ı bölgesel işbirliği mekanizmalarına çekmeye çalışmaktadır. Böylelikle Çin'in gücünün dengelenebileceği düşünülmektedir.³⁸

2001 yılında Japonya'da Junichiro Koizumi Liberal Demokrat Parti ile iktidara geldi. Koizumi iktidarı ekonomik reformlar gerçekleştirmeyi öncelik olarak ele aldı. Koizumi Çin'i bir tehdit olarak değil bir fırsat olarak yorumladı. 2002 yılında bir forumda yaptığı konuşmada şunları ifade etti :“ Bazıları Çin'in ekonomik gelişmesini bir tehdit olarak görmekte. Ben görmüyorum. İnanıyorum ki Çin'in dinamik ekonomik gelişmesi tehditlerin yanı sıra fırsatları da sunmaktadır. Çin'de yükselen ekonomik akım ve pazarın genişlemesi rekabeti artıracak, bu da dünya ekonomisi için büyük bir fırsat doğuracaktır. Japon-Çin ekonomik ilişkilerinin gelişmesi, Japon endüstrisine bir darbe değil, Japonya'da yeni endüstri kolları açmak ve Çin pazarına girmek için bir fırsattır.”³⁹ Koizumi ayrıca ilişkilerin ekonomik boyutunu geliştirmek için, Çin'e ziyaretler gerçekleştirerek tarihsel olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Koizumi'nun Yasukuni Shrine'i ziyaret etmesi ise ilişkileri bozan bir etmen oldu. Ayrıca Koizumi iktidarı sırasında Japonya'nın resmi kalkınma yardımları(ODA) ilişkilerde başka bir tartışma konusu oldu. Koizumi'nin 5 yıllık iktidarı döneminde ekonomik ilişkiler oldukça canlı iken siyasi ilişkiler oldukça sınırlı seviyede gerçekleşti. Kozumi “dostluk diplomasisini” artık işlevsel olmadığını görerek, Japon dış politikasını “ortak çıkarlar” vurgusu üzerine inşa edilmiş angajman ve dengeleme politikasına yönlendirdi. ⁴⁰ Kozumi iktidarı boyunca ekonomik ilişkiler iyi gitmekle birlikte siyasi sorunlar da doğdu.

Kozumi iktidarı döneminde, Çin Japonya'nın savunma programını eleştirdi. Çin'in 2004 yılında yayınladığı “White Paper” savunma programında Japonya'nın tutumu eleştirildi. Söz konusu belgede şu ifadeler yer aldı: “Asya Pasifik bölgesinde karışık güvenlik faktörleri yükselişte. ABD bölgede askeri gücünü ittifakları geliştirerek ve füze savunma sistemleri kurarak artırmakta. Japonya gelecek askeri ve güvenlik politikalarını uyumlaştırmak ve füze savunma sistemleri geliştirmek üzere anayasasını değiştirmeye yönelmekte. Ayrıca yurtdışında askeri varlığını giderek artırmakta.”⁴¹ Çin'in “White Paper” savunma politikalarında belirtilenlere karşı 2005'de Japonya kendi Ulusal Savunma Programını yayınladı (National Defence Program Outline). Söz konusu programda; Tehdit Japonya'ya ulaşmadan önleme ve zararı en aza indirme ve Japonya'ya karşı tehdit oluşturabilecek potansiyelleri azaltmak için uluslararası güvenliği geliştirme hedefi konuldu. Bunu gerçekleştirmek için ise Japonya'nın kendi çabalarını artırması, ittifaklarıyla ilişkileri geliştirmesi, uluslararası toplumla işbirliği yapması,“ müdahale yeteneğine” dönmesi ilkeleri belirlendi. Yine güvenlik programında, Kuzey Kore'nin füze denemeleri yapması, nükleer silahların yayılması, Çin gemilerin Doğu Çin denizinde hareketlerinin yoğunlaşmasının güvenlik kaygıları oluşturduğu vurgulandı. Ayrıca Çin'in askeri silahlanmasına ve nükleer güçlerini geliştirmesine devam ettiği, olası bir saldırıya karşı acil müdahale güçleri oluşturulması gerektiği ifade edildi.⁴²

Dönem içerisinde ABD'den gelen talepler ve Çin'in modernleşme politikası temelinde hem Japonya'da hem de Çin'de savunma harcamalar artmıştır. Japonya ve Çin'in savunma harcamalarını karşılaştıracak olursak, 2000 yılında 20 milyar dolar olan Çin'in askeri harcaması 2011 yılında 80 milyar doları aşmıştır. Japonya'nın 2000 yılında 40 milyar dolar

³⁸ Mochizuki s.19

³⁹ Katayama. s. 671

⁴⁰ Mochizuki s.241

⁴¹ China's National Defense in 2004, <http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/natdef2004.html> (04.01.2013)

⁴² http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/pdf/national_guidelines.pdf (26.12.2012)

olan harcaması 2011 yılında 60 milyar dolar civarındadır. 2005 yılından itibaren Çin savunma harcaması Japonya'yı geçmiştir.⁴³

1992-2006 dönemi boyunca Japonya-Çin ilişkileri siyasi olarak soğuk, ekonomik olarak oldukça hareketli olmuştur. Siyasi olarak sorunların temelini ekonomik olarak Çin-Japonya rekabetinin artması oluşturmakla birlikte bazı tarihsel olaylar da ilişkilerin gelişmemesine neden oldu. Bu sorunlardan bazıları süregiden Yasukuni Shrine ziyaret sorunu, Japon konsolosluğuna sığınan Kuzey Koreli mültecilere Çin askeri müdahalesi, Asya futbol turnuvası krizi, Japonya'nın BM Daimi üyeliği çabalarına Çin'in karşı çıkması olarak özetlenebilir.

3.3. 2006 Sonrası Japonya-Çin İlişkileri (“Ortak Çıkarlar” Vurgusu Temelinde)

Japonya-Çin ilişkileri 2006'da Koizumi yerine iktidara Shinzo Abe'nin gelmesi ile yeni bir evreye girdi. Abe 2006 yılında Çin'e ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret ile iki ülke arasında ortak stratejik çıkarlara dayalı ilişkilerin geliştiği ifade edilmektedir. 2006 yılında Çin'e yapılan ziyarette yapılan basın açıklamasında öne çıkan noktalar; karşılıklı bağımlılığın iki ülke arasında arttığı, Asya bölgesinde barış istikrarın, iki ülke çabalarıyla sürdürüldüğü, “Ortak stratejik çıkarlar temelinde karşılıklı yarar ilişkileri” inşa edileceği, Doğu Çin Denizin “Barış ve İşbirliği Denizi” olacağı, ortak tarih komisyonu kurulacağı, Çin-Kore-Japonya arasında üçlü işbirliğinin geliştirileceği vurgulanmıştır.⁴⁴

2006'da yılında ilişkilerde temel değişim noktası “ karşılıklı stratejik çıkarlar” vurgusu üzerine oldu. Her iki ülkede dostluk ve barış ilişkisinden Asya bölgesinde stratejik çıkarlara dayanan sürece yöneldiklerini vurgulamaktadır. Kore Yarımadasının nükleer silahlardan arındırılması, Doğu Asya entegrasyonunun artırılması ilişkilerin diğer boyutu olmuştur. 2007'de Japonya-Çin Üst Düzey Ekonomik İşbirliği mekanizması oluşturuldu. 2008 yılında Hu Jintao Japonya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 2008 yılındaki basın açıklamasında 70 maddede Çin-Japon ilişkilerin temel ilkeleri belirlenmiştir. Bu açıklama Çin-Japonya ilişkilerin “dördüncü siyasi belgesi” olarak kabul edilmektedir. (ilk üçü 1972,1978 ve 1998 siyasi bildirimleri).70 maddelik söz konusu açıklamada öne çıkan hususlar; Japon-Çin stratejik diyaloga özel önem verildiği, Doğu Asya'da bölgesel işbirliğinin üç temel ilke temelinde geliştirileceği (açıklık, şeffaflık, kapsayıcılık), Japonya-Kore-Çin üçlü mekanizmasının tekrardan toplantı yapacağı, ülkeler arasında savunma istişarelerinde bulunulacağı, askeri alanlarda işbirliği yapılacağı, BM Barışı Koruma Operasyonlarında işbirliği yapılacağı, “petrol fiyatları üzerinde ortak kaygılarının bulunduğu”, enerji , teknoloji ve ticaret alanlarında daha çok yatırım ve işbirliği yapılacağı, “BM Güvenlik Konseyi sisteminin reformu hususunda görüş alışverişinde bulunulduğu...”⁴⁵ Bunlar dışında, iki ülke enerji alanında da işbirliği yapmaktadır. 2007'de Doğu Asya Zirvesinde enerjiyle ilgili bir deklarasyon kabul edilmiştir.⁴⁶Ayrıca bölgesel finansal işbirliği oluşturmak üzerine de “Chiang Mai Initiative” başlatılmıştır. Söz konusu girişim ile Asya Pasifik bölgesinde bölgesel para birimi oluşturmaya çalışılmaktadır.

Japonya ve Çin'in ekonomik alanda çıkarlara dayalı ilişkisi politik alanda rekabetin yok olduğu anlamına gelmemektedir. Özellikle ABD-Japonya ve Çin'in bölgesel nüfuz alanı

⁴³ David J. Berteau, *A report of the csis defense-industrial initiatives group*, Asian Defense Spending, 2000–2011. Figure 1.1. s.1

⁴⁴ Japan-China Joint Press Statement <http://www.mofa.go.jp/region/asiapaci/china/joint0610.html> (28.12.2012)

⁴⁵ *Joint Press Statement on the Strengthening Exchange and Cooperation between the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China* <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/pv0805/press.html> (28.12.2012)

⁴⁶ *Cebu Declaration On East Asian Energy Security* <http://www.enecho.meti.go.jp/policy/international-affairs/data/CEBU%20DECLARATION.pdf> (04.01.2013)

yaratma diyebileceğimiz politikaları egemenlik çatışmalarına dönüşebilmektedir. Finansal krizlerin ve sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı, petrol krizlerinin ve bağımlılığın Orta Doğu'ya dayandığı Asya Pasifik bölgesinde, ekonomik yarış siyasi yarış da beraberinde getirmektedir. Özellikle Doğu Asya Zirvelerinde Japonya ve Çin'in zirveye katılan devletlere karşı politik tutumları- Çin, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve Hindistan'a karşı çıkmaktadır- çekişmenin göstergesi olabilmektedir. Çin, Japonya'nın bölge egemenliğinde Çin'i angaje etmeye çalıştığını düşünmektedir. Ayrıca ABD'nin 1990'lı yıllarda Japonya ile oluşturduğu "ABD-Japonya Güvenlik Danışma Komitesi" gibi oluşumlar, Çin tarafından ABD'nin bölgesel hegemonyasını sürdürme niyeti olarak yorumlanmaktadır. Çin, ABD'nin Japonya ile birlikte Çin'i Orta Asya'da angaje etmeye çalıştığını, bu kapsamda da Avustralya ve Hindistan gibi devletlerle ittifak ilişkisi tesis ettiğini düşünmektedir.⁴⁷

2009 yılında Japonya'da iktidara ilk kez muhalefet partisi olan DPJ(Japonya Demokratik Partisi) geldi. Yukio Hatoyama Başbakan seçildi. Hatoyama Asya'ya dönük bir politika izleyeceğini, Çin ve Kore ile ilişkileri düzeteceği sözü verdi. Aynı zamanda ABD ile mesafeli ve bağımsız bir politika izleme arzusunda olduğunu belirtti.⁴⁸ Hatoyama Hükümeti, her fırsatta, Japonya'nın ABD'ye süregelen bağımlılığını azaltmak yolunda Asya ve Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta, Japonya ve diğer Asya ülkeleri için Avrupa ile entegrasyonunun önemini vurguladı. Başbakan Yukio Hatoyama ayrıca Avrupa Birliği'nin 1960'lardan bu yana giderek derinleşen entegrasyonuna atıfta bulunarak, benzer bir bütünleşmenin Çin'i, Kore'yi ve Japonya'yı da içerecek şekilde bir Doğu Asya Topluluğu kurmak yönündeki çağrısını yineledi. Japonya tarafından önderliği gerçekleştirilecek bir Doğu Asya Topluluğu kurma fikri Avrupalı bürokratlar tarafından büyük ilgiyle karşılandı.⁴⁹ Hatayoma'nın katkısıyla 2009 yılında " A New Path for Japan" adlı bir makale New York Times'da yayınlandı. Söz konusu makalede Japonya'nın yeni dış politikasının temel parametreleri anlatıldı. Makalede öne çıkan noktalar; ABD tipi ilerleme ve kapitalist ekonomi modelinin dünyayı şekillendirmede başarısız olduğu; son ekonomik krizin ABD kapitalist anlayışın aşırılığı olduğu; yerel ekonomik inisiyatiflerin küreselleşme süreciyle hiçe sayıldığı; refah ve sağlık sisteminin tekrardan düzenlenmesi gerektiği; ABD tek taraflılığının artık çok taraflılığa dönüştüğü; dövizin tek kur olmasının sorgulandığı olarak özetlenebilir. Ayrıca ABD'nin yerine geçecek bir dominant gücün henüz oluşmadığı makalede vurgulanmaktadır.⁵⁰ Hatayoma'nın ABD hegemonyası karşıtlığı temelinde şekillenen dış politika anlayışı, 2010 yılında istifası sonrasında değişmiştir. Hatayoma yerine Naoto Kan geçmiştir. Kan, Hatayoma'nın aksine ABD ile olan ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. ABD- Japon ilişkilerin tekrardan canlanmaya başlaması, ABD'nin Asya'ya yeniden açılım stratejisiyle birlikte daha da ivme kazanmıştır.

Çin ekonomisinin özellikle 2010'da Japon ekonomisini geçmesiyle birlikte ABD bölge üzerinde etkisini artıracak yeni politik hamlelere girişmektedir. Özellikle "Asya'ya Dönüş (Returning to Asia) ve "Stratejik yeniden dengeleme(Strategic Rebalancing) " politikalarıyla ABD, Asya'daki ekonomik ve siyasi gelişmeleri kendi kontrolü altına almaya çalışmaktadır. Dönem ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 2011 yılında yaptığı açıklamada ABD'nin son on yılda, Irak ve Afganistan'a yoğun bir kaynak ayırdığını; önümüzdeki 10 yılda ABD'nin enerjisini ve kaynaklarını nereye yatıracığı hususunda daha sistematik ve akıllı olması gerektiğini; ancak böylelikle ABD'nin, liderliği sürdürmek, çıkarlarını güvence altına almak ve değerlerini geliştirmek üzere kendisini en iyi konuma koyabileceğini ifade etmiştir.

⁴⁷ Masafumi s.143

⁴⁸ Pehlivantürk s.320

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, *Japonya Ülke Raporu*, 2009 s.37

⁵⁰ Yukio Hatoyama, *A New Path of Japan*, http://www.nytimes.com/2009/08/27/opinion/27iht-edhatoyama.html?pagewanted=all&_r=0 (04.01.2013)

Clinton ayrıca, gelecek on yıla ilişkin Amerikan devlet yönetiminin en önemli görevlerinden bir tanesinin Asya-Pasifik bölgesinde diplomatik, ekonomik, stratejik yatırımları artırmak olduğunu; Asya'nın büyüklüğünün ve dinamizminin Amerikan ekonomisi ve stratejik çıkarları için merkezi bir konumda olduğunu belirtmiştir.⁵¹ Bu açıklamadan da görülebileceği gibi ABD, Asya bölgesinde gelişen ekonomik gelişmeleri kendi çıkarları için birincil önemde görmekte ve bu bölgeye yatırım ekonomik ve siyasi yapması gerektiğini düşünmektedir. Bu anlayış kapsamında ABD, Asya'ya geri dönüş stratejisini oluşturmuştur. Bu strateji, ABD'nin Asya'da lider rolünü tekrardan kurması, sürdürmesi ve desteklemesi anlamına gelmektedir. ABD'nin bu stratejisinin iki ayağı bulunmaktadır: APEC çatısı altında, "Trans-Pasifik Ortaklığı(Trans-Pacific Partnership)" kurmak ve Batı Pasifikte askeri gücünü tekrar konuşlandırmak.⁵² "Trans-Pasifik Ortaklığı ve Stratejik Dengeleme" politikaları kapsamında ABD bölge ekonomisi üzerinde ekonomik etkinliğini artırmak ve Japonya ile bölgede Çin'i dengelemek istemektedir. Ayrıca askeri boyutta ise ABD kendi askeri gücünü bölgede geliştirerek, başta Japonya olarak müttefik ülkelerin askeri harcamalarını artırmasını, bölge güvenliğine katkıda bulunmasını istemektedir.

ABD'nin Asya'ya dönüş ve dengeleme politikası kapsamında, Japonya kendi iç politikasında dönüşüm süreci yaşamaktadır. Özellikle anayasanın değiştirilmesi ve silahlanmaya izin verilmesi hususunda iç politikada yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. 2012 yılında yapılan seçimlerde DPJ(Japonya Demokratik Partisi) iktidarını kaybederek yerini tekrardan muhafazalar LDP (Liberal Demokrat Parti)bırakmıştır. Yeni dönemde ABD-Japonya ilişkilerin Asya bölgesinde Çin'i daha fazla izole etmek adına yoğunluk kazanacağı düşünülmektedir.

4. ÇİN-JAPONYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

4.1. Çin Ekonomisinin Genel Görünümü

Çin'deki ekonomik yapılanma sosyalist pazar ekonomisidir. Çin Sosyalist Partisi devlet kapitalizmi veya parti önderliği altında sıkı denetlenen kapitalizm uygulamaktadır.⁵³ Çin özellikle 1978 sonrası reformlar ile ekonomik olarak kapitalist sürece eklenmeye başlamıştır. Dış yatırıma ve sermaye hareketlerine açılan Çin, şu anda ucuz iş gücü olanakları, döviz rezervleri kaynakları, %10 seviyesinde seyreden büyüme oranlarıyla dünyanın önde gelen ekonomik gücüdür.

Çin 7 trilyon dolarlık GDP'si, her yıl artan doğrudan yabancı yatırımlar ile yaklaşık 160 milyar dolarlık dış ticaret fazlası vermekte ve 3,2 trilyon dolara ulaşan döviz rezervi ile dünya ekonomisinde yeni bir süper güç olmaya doğru yaklaşmaktadır (Şu anda Dünya rezervlerinde 1. Sıradadır.) 2008 yılında ülkede doğrudan yabancı yatırım tutarı 80 milyar dolar olmuştur. Çin'in ihracatı 1978'den bu yana yaklaşık 70 misli artmış, dünya ticaretindeki payı %0,8'den %7,7'ye çıkmıştır.⁵⁴ Çin'de faaliyet yürüten yabancı şirket sayısı 550 bine ulaşmıştır. En fazla

⁵¹ Hillary Clinton, America's Pacific Century, Foreign Policy, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century (17.05.2013)

⁵² Ge CUI, *The Impact of Washington "Returning to Asia" Strategy on East Asia : the Strategic Choices for Beijing, Tokyo and Moscow*, International Affairs and Global Strategy, Vol 4, 2012, s 59

⁵³ Katayama.s. 664

⁵⁴ Sait Yılmaz, Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri, *Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1 (2)*, 2008, s.85-86,

Ayrıca CIA FACTBOOK verileri: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>

doğrudan yatırımı olan ülkeler Japonya ve ABD'dir.⁵⁵ Çin'in önümüzdeki 10 yıl içerisinde ABD ekonomisini geçmesi öngörülmektedir.

4.2. Japon Ekonomisinin Genel Görünümü

Japonya ikinci dünya savaşı ertesinde ekonomik kalkınmasında, ihracata dayalı büyüme modeliyle, ağır sanayi yatırımlarına başlamış ve dış ticaretini mutlak artı üzerine inşa etti. Otomotiv, elektronik gibi alanlarda yapılan yatırımlar ile dünya piyasalarında hızla yükselen bir aktör oldu. Ele geçirdiği ekonomik üstünlüğü koruma yolunda kendi piyasasını dışarıya kapalı tuttu. Özellikle 1960'lı yıllarda hızlı büyüme oranları yakalanarak %10'luk rakamlara ulaşıldı. 1980'li yıllarda ise sistemik birikim dairesine yaşanan sıkıntı ve sermayenin aşırı sıkışması sorunu Japonya ekonomisini de doğrudan etkileyen unsurlardan oldu.

Genel olarak Japon dış politikası ekonomik açılım süreçleriyle paralel bir şekilde 1991 sonrası proaktif bir yapıya büründü. Küreselleşme sürecinin yoğunlaşması ve neo-liberal baskılar, Japonya'yı ekonomik ve siyasi olarak dışa açılmaya zorladı. Japon ekonomisinin kapalı durumunun 1990'larla birlikte dış yatırımlara ve mallara açılması talepleri güçlendi. 1950'lerden 1980'lere kadar hızlı kalkınma ivmesini belirleyen kalkınmacı devlet yapısının ve merkantalist ideolojinin, küreselleşme döneminde adaptasyon zorlukları yarattıkları yaygın bir şekilde ifade edildi. Bu politikadan dönmeye yönelik baskılar görüldü. Söz konusu baskılara yönelik, Japonya'da dönüşümler başlatıldı. Fakat söz konusu dönüşümler ekonomik gerilemeye tam anlamıyla fayda sağlayamadı. Japonya, 1990'lardan beri ekonomik büyüme ivmesini bir türlü yakalayamayıp durgunluk tehlikesiyle boğuşmaktadır.⁵⁶ 1985 tarihindeki Plaza anlaşmasıyla Japon Yen'inin değerlenmesini engelleyen baskı kaldırıldı; böylelikle 1992 de doların değeri 123 yene geriledi. 1995'de bu 80 yen oldu. 2002'de 134 yene kadar yükselmesine rağmen, günümüzde yenin değeri 85-90 dolar seviyesinde devam etmektedir.⁵⁷

Japonya ekonomisinin şu anki en büyük sorunu ise ekonomik durgunluk üzerinedir. Ülke uzun yıllardır %1'lik büyüme oranlarıyla ekonomik durgunluk süreci içerisinde. Söz konusu durgunluğu ortadan kaldırmak için ekonomik reform paketleri uygulanmakla birlikte, henüz aşılabilmiş değildir.

4.3. Japonya-Çin Ekonomik İlişkileri

Japonya ve Çin dünyanın en büyük 2. ve 3. ekonomisi konumundadır. (8,2 Trilyon Dolar Çin GDP, 5,9 Trilyon Dolar Japonya GDP). Çin ekonomisi 2010 yılında Japonya'yı geçmiştir.⁵⁸

Japonya-Çin ekonomik ilişkileri günümüzde de yoğun bir şekilde sürmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2008 itibariyle (Hong Kong hariç) 266 milyar dolardır. Japonya ticaretinde en büyük partner Çin'dir. Çin'de iş yapan Japon şirketleri toplamda 9.2 milyon istihdam sağlamaktadır. 2006 yılı itibariyle Çin'de toplam 22.700 Japon şirketi bulunmaktadır. 2007 yılında Çin'i ziyaret eden Japon sayısı 4 milyonu aşmaktadır, Çin'den yapılan ziyaretler ise 1.2 milyondur. Japonya'da yaşayan 120 bin Japon vatandaşı bulunmaktadır. Japonya'da yaşayan Çinli sayısı ise 600 bindir(Japonya'da en büyük yabancı nüfus). 2008 yılı itibariyle 90 bin Çinli Japonya'da eğitim görmüştür.⁵⁹

⁵⁵ A.g.e, s.87

⁵⁶ Sadık Ünay, *Kalkınmacılıktan Rekabet Devletine: Savaş Sonrası Türk ve Japon Ekonomi Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi*, Selçuk Esenbel, Erdal Küçükyağcı (ed.), Türkiye'de Japonya Çalışmaları Konferansı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012, s. 128

⁵⁷ İbrahim Öztürk, *Yükselen Asya'da Durağan Japonya'nın Geleceği*, A.g.e. s. 144

⁵⁸ CIA FACTBOOK verileri <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> ve <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>

⁵⁹ Katayama,s. 666

İki ülke ekonomik-siyasi nüfuz mücadelesi alanlarından bir tanesi de petrol ticaretidir. Çin ihtiyaç duyduğu Petrol'ün %70'ini Malakka Boğazı vasıtasıyla yoğun olarak Ortadoğu'dan sağlamaktadır(Dolayısıyla Güney ve Doğu Çin Denizi üzerinden). Bu nedenle Çin Savunma Bakanlığı Beyaz kitabında ulusal güvenlik hedefleri arasında Çin'in egemenliği ve toprak bütünlüğü yanında deniz hakları ve çıkarlarının da savunulması yer almaktadır.⁶⁰

Çin, Asya-Pasifik bölgesinde ABD hegemonyası kurulmasına ulusal ekonomik güvenliği nedeniyle karşı çıkarken, kendi ekonomik işbirliği mekanizmalarını kurmaya çalışmaktadır. Japonya ile ortaya çıkan sorunun temelinde Çin'in bölge enerji koridoru üzerinde egemen olması çabası gelmektedir. Bu kapsamda da Çin askeri modernleşmesine özel önem vermektedir. Söz konusu modernleşme çabaları ise Japonya'da bölgesel güç mücadelesinde tedirginlik yaratmaktadır. Japonya'da ABD ile birlikte Çin'in bu politikasına karşı ittifak halinde karşılık vermektedir.

4.4. Japonya'nın Resmi Kalkınma Yardımları (ODA- Official Development Assistance)

4.4.1. ODA Yardımları Genel Görünüm

Anayasal bakımdan sınırlandırılan ve güvenlik ihtiyacı ABD tarafından karşılanan Japonya, dış yardımları kendi dış politikasını şekillendirmek üzere 1950'lerden itibaren dış politikanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. İlk ODA programları 2.D.S. sonrası savaş tamirat borcu olarak uygulandı. Sonraki dönemlerde Japon dış yardımları, Japon ürünlerinin dış pazarlarda satılma imkânının arttırılması, deniz aşırı pazarların genişletilmesi ve Japon ekonomisi için gerekli olan hammaddelerin güvenliğinin sağlanması ihtiyacıyla yakından ilişkili olarak gelişti.⁶¹

Japonya Asya ülkelerine yönelik yürüttüğü yardımları 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonrasında Ortadoğu ülkelerine de yönlendirdi. 1980'li yıllara kadar ASEAN ülkeleri Japon ODA programından en fazla yararlanan ülkeler oldu. ASEAN ülkeleri bu dönemde Japon endüstrisinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin en önemli kaynağı iken, Japon ürünleri için de önemli bir Pazar oluşturmaktaydı. 1980'lerden sonra ise ODA yardımları daha çok Çin'e kaydırıldı. ODA yardımlarının 1980'lerle birlikte Çin'e kaydırılması arkasında yatan neden, 1978'le birlikte Japonya ve Çin arasında ilişkilerin düzelmesi ve Çin'in serbest piyasa ekonomisi sürecine girmesidir. Japonya 1990'lardan itibaren ODA'yı insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve demokrasinin geliştirilmesi temalarında kullanmaya başladı.⁶² Söz konusu dönemde ODA yardımları Afrika ve Latin Amerika ülkelerine yöneldi. Yardımlar Japonya'nın Afrika pazarına sızmasında kullanıldı. Örneğin, krom bakımından zengin olan Güney Afrika'ya, fosfat kaynaklarına sahip olan Fas'a, bakır açısından zengin olan Fas'a yardımlar gerçekleştirildi.⁶³

1990'lı yıllarda ağırlıklı olarak neoliberal dönüşümlerle birlikte, Japonya ekonomisi için önem arz eden bölgelere yoğunlaşan ODA yardımlarında 1997 ve 2002 yıllarında ekonomik kriz nedeniyle kesinti gerçekleşmiştir. Fakat yardımlar tamamen sonlandırılmamış, çıkarlar doğrultusunda halen kullanılmaktadır.

⁶⁰ Yılmaz, s.81

⁶¹ Akitoshi Miyashita. Gaiatsu and Japan's Foreign Aid: Rethinkin the reactive-proactive debate, *International Studies Quarterly*, No 43 Yayın 4. s. 696

⁶² Ali Balcı, Murat Yeşiltaş, Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması : Japonya Örneği, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 8 (Kış 2005-2006), s.157

⁶³ Balcı, s.182

4.4.2. Japonya-Çin arası ODA yardımları

Japonya'nın Çin'e yönelik ODA yardımları, 1978 yılından itibaren ilişkilerin normalleşmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Japon ODA yardımları kapsamında Çin'e, 2008 yılına kadar toplam 35 milyar dolar yardım gerçekleştirilmiştir. ⁶⁴Söz konusu yardımlar Çin altyapı ve modernizasyonunda kullanılmıştır. Dönemin konjonktürü uyarınca, dış piyasalara açılan ve açıklık politikası belirleyen Çin, Japonya için yeni bir yatırım alanı olarak görülmüştür. Bu kapsamda da Japonya'dan Çin'e yönelik ODA yardımları gerçekleşmeye başlamıştır.

Çin'e yönelik ODA yardımları 1979 yılında yapılan anlaşma ile başlamıştır. Aynı tarihte ilan edilen "Ohira İlkeleri" (dönem başbakanı Ohira) ile yardımların politik sınırları belirlenmiştir. Buna göre, Japonya'nın Çin pazarını tekeline alacağı korkusunu bertaraf etmek için ABD ve diğer batılı ülkelerle ittifaka girmek, Çin'e yönelik yardımların ASEAN başta olmak üzere diğer Asya ülkeleri ile dengeli olmasını sağlamak, Çin'in savunma temelli endüstrisine yardımlardan uzak durmak gibi üç temel ilke dış yardım politikasının uygulanmasında göz önünde bulundurulacaktı⁶⁵. Bu tarihten itibaren Çin Japonya'nın en fazla dış yardımda bulunduğu ülke olacaktır. Bu dönemde Çin'in aldığı tek taraflı dış yardımların % 64,3'ünü Japonya oluşturmuştur. ⁶⁶1998'de görüşülen 1990-1995 döneminde yılda ortalama bir milyar dolarlık yardım öngörülmüştür. Bu politika 1980 Tiananmen olayları ile askıya alınmış ama 1990'da tekrardan başlamıştır. 1990'ların ikinci yarısından itibaren ise, Çin'in ekonomik büyümesi rakip olarak görülmeye başlanmış ve Japonya güvenliğine tehdit olarak algılanmıştır. 1995'de Çin'in nükleer deneme yapması ardından, Japonya ODA yardımlarını siyasi koz olarak kullanmayı denemiştir. Dış yardımları askıya alabileceğini ifade etmiştir. ⁶⁷

1990'lardan itibaren çeşitli nedenlerle ODA yardımlarının gözden geçirilmesi talep edilmiştir. Bu nedenlerden ilki Çin'in ekonomik alanda yaşadığı başarılar aksine Japon ekonomisinin giderek görece kötüleşmesidir. İkincisi ise ODA yardımları şartlarına Çin'in riayet etmediği üzerinedir. Üçüncüsü Çin'in kendisinin de artık bir yardım yapan ülke konumuna geldiğidir. Dördüncüsü ise Japonya'nın ODA yardımları politikasının altyapı yardımlarından başka alanlara kayması üzerinedir. Bu nedenlerle ODA yardımları yıllık olarak kesintiye uğratılmıştır. ⁶⁸

5. İLİŞKİLERDE SORUNLU ALANLAR

Japonya-Çin ilişkilerinde 3 temel sorunlu alan bulunmaktadır: Doğu ve Güney Çin Denizi (Senkaku/ Diaoyu Adaları), Tarihi Konular ve Tayvan.

5.1. Tarihi Konular

İki ülke arasındaki tarih sorunu temelinde, Japon emperyalizmi ve yayılcılığı temasını kullanarak Çin'in Japonya'dan taviz elde etmeye çalışması ve içerde milliyetçi duyguları körüklemesi; Japonya'nın ise bu tutuma karşı durarak kendi iç politikasını beslemesi ve Çin'e ODA yardımları üzerinden baskı uygulaması yer almaktadır.

⁶⁴ Japonya'nın Çine yaptığı kalkınma yardımları için bkz : http://www.mofa.go.jp/policy/oda/region/e_asia/china/index.html

⁶⁵ Balcı, s. 186

⁶⁶ Katada, Why did Japan suspend foreign aid to China? Japan's Foreign Aid Decision-making and Sources of aid sanction, *Social Science Japan Journal* Vol.4. No.1. s.49-50

⁶⁷ Balcı, s. 186-187

⁶⁸ Katayama. s. 655. (Ayrıca http://www.mofa.go.jp/policy/oda/region/e_asia/china-1.html)

1895 Japonya- Çin savaşı, 1905'den sonra yapılan işgaller, 1931 Mançurya işgali, 2.D.S sırasında yaşananlar, Çin toplumu ve politikasında Japon karşıtlığını öne çıkarmaktadır. Savaş sonrası düzende Çin söz konusu tarihsel olayların, tanınması ve özür dilenmesine yönelik bir politika benimserken, Japonya tarihi olayların Çin toplumuna yaşattığı sıkıntıları kabul edip, özür dilemeye yanaşmamaktadır. Söz konusu tutum bir önceki bölümde değinilen ikili deklarasyonlarda resmi belgelerde de kendini göstermektedir.

Çin'de genel olarak yapılan mezalimlerin yanı sıra özellikle Nanking Katliamı, 2.D.S sırasında yapılan kimyasal ve bakteriyolojik silahların Çinliler üzerinde denenmesi, savaş esirleri üzerinde tıbbi deneyler ve konfor kadınları (köleler) olarak anılan konular bugün de tartışılmaya ve iki ülke ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir⁶⁹.

İkinci sorun doğuran alan ise Yasukuni Shrine'de devlet erklerinin yaptığı ziyaretlere ilişkindir. Kutsal bir değer atfedilen Yasukuni Shrine'i Kouzimu döneminde özellikle ziyaret edilmesi iki ülke arasındaki ilişkileri bozmuştur. Çin'de büyük protestolara neden olmuştur. Yapı hem Çinliler hem de Japonlar için kutsal bir özellik taşımaktadır.

5.2. Tayvan

İki ülke arasındaki sorun doğuran alanlardan bir tanesi ise Tayvan'dır. Sorunun temelinde Çin'in "Tek Çin" politikası, Japonya'nın Tayvan'la olan ticari ilişkilerini sürdürme isteği, Japonya'daki Tayvan lobisi, Tayvan üzerinden ticareti kontrol etme mücadelesi yer almaktadır.

2.D.S sonrasında Tayvan hükümetini resmi olarak tanıyan ABD ve Japonya'nın Çin ile olan ilişkilerin 1970'li yıllarda düzelmeye başlamasıyla birlikte Tayvan konusu ikili ilişkilerin sorun doğuran alanlarından olmuştur. 1972 ortak deklarasyonda, Çin tarafı Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğu, Japonya tarafı ise bu durumun anlaşılır olduğu ve saygı duyulduğu, fakat bu konuda yasal bir değerlendirmede bulunulamayacağı bildirilmektedir. İlişkilerin normalleşmesinden beri, Japon hükümeti Tayvan'a resmi ziyaret gerçekleştirilmemiş, Tayvan'dan da ziyaret gerçekleştirilmemiştir.⁷⁰

5.3. Doğu Çin Denizi, Güney Çin Denizi ve Senkaku/ Diaoyu Adaları

İki ülke arasında ilişkilerin bozulmasına neden olan konulardan bir tanesi de Senkaku/Diaoyu adaları, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizine ilişkindir. Sorunun temelinde, Doğu ve Güney Çin Denizinde petrol rezervleri ve Ticaret ulaşım ağı kontrolü mücadelesi yer almaktadır.

Çin ve Japonya'nın ticaretinin büyük bir bölümü bu deniz üzerinden sağlamaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarının bu deniz yolu üzerinden transferi sağlanmaktadır. Bu bölgeden yılda 40 bin gemli geçmektedir. Bu rakam, Süveyş ve Panama'dan daha fazladır. Japon petrol ithalatının %70'i, ithalat ve ihracatının %40'ı bu bölge üzerinden gerçekleştirilmektedir. Japonya 260 milyar dolar, Çin ise 65 milyar dolarlık ticaretini bu bölgeden sağlamaktadır.⁷¹

Sorun doğuran başka bir alan olan Senkaku adaları 2.D.S. sonrası, Okinawa adaların bir parçası olarak ABD yönetimi altına girdi. 1972'de adaları ABD Japonya'ya devretti. Çin adalar ABD egemenliği altındayken itiraz da bulunmazken, olası petrol kaynaklarının ortaya çıkmasıyla adalar üzerinde egemenlik iddia etmeye başladı. Japonya adaların egemenliğinin tarihsel koşullar ve şu anki yönetim durumundan ötürü kendisine ait olduğunu ileri sürerken, Çin karşı olarak adalar üzerinde egemenliğin Çin'e ait olduğunu iddia etmektedir. Çin

⁶⁹ Pehlivantürk, s.310

⁷⁰ Katayama, s. 662

⁷¹ Reinhard Drifte, *Japan's Security Relations With China Since 1989*, Routledge Curzon, New York, 2005, S.61

adaların Çin-Japon Savaşı sonrasında haksız bir şekilde işgal edildiği ve 2.D.S sonrasında ABD egemenliği altına girdiğini ileri sürmektedir. San Francisco antlaşmalarını ve ABD-Japonya adaların devrine ilişkin anlaşmayı illegal bulmaktadır. Çin 1992 yılında çıkardığı yasa ile bölgenin kendi egemenlik alanı olduğunu iddia etmektedir. Sorun halen devam etmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Japonya-Çin ilişkilerine genel olarak baktığımızda, Japonya kendi ulusal ekonomisini güçlendirme ve kapitalist açılım sürecinde Çin’le işbirliği yaparken, güvenlik ihtiyacını da geleneksel olarak ABD gücüne bağlı konumlandırmıştır. Çin ise, küresel sistemde meydana gelen ekonomik dönüşümler ve Sovyetler Birliğinden uzaklaşma ertesinde belirlediği yeni ekonomik, siyasal politikalar ile Japonya’ya yaklaşmıştır. Japonya’nın şu anki Çin politikasının temeli ABD veya Çin arasında seçim yapmaktan ziyade ABD ve Çin’le birlikte hareket etmek üzerine şekillenmektedir. Amerika, Japonya için halen en büyük müttefik iken, Çin ise işbirliği yapılabilecek bir ortak olarak görülmektedir. Çin’in Japonya politikası ise, ekonomik bir partner, stratejik ticaret ortağı; aynı zamanda bölgesel rekabet üzerinedir. Çin uzun vade de hızlı ekonomik kalkınma ile daha refah içinde uluslararası arenada daha büyük yer edineceğini hesaplamaktadır. Yüksek kalkınma aynı zaman Çin savunma harcamalarında da büyüme sağlayacak, askeri statüsünü de güçlendirecektir.⁷²

Çin, mevcut güçlenme ve askeri yarış şu anda kapitalist sisteme bir “Challenger” olarak karşı durmamaktadır. Sisteme karşı “Challenger” olabilmenin temel koşulu aşırı silahlanma ve karşı ittifaklara girmek üzerinedir. Çin her ne kadar silahlansa da, sistem karşıtı ittifaklara girmemektedir. Japonya da ABD’nin bölgesel sistem içerisinde, “yükü paylaşma” politikası temelinde kendi askeri gücünü oluşturmaktadır. Fakat oluşturulan bu güç de Çin veya başka bir devlete karşı “Challenger” boyutunda değildir.

Önümüzdeki yıllarda Çin’in dünya ekonomisinde en büyük güç olacağını düşünecek olursak, Japonya-Çin ilişkilerin yeni bir küresel güç ilişkisi doğurması ihtimaller kapsamında. Wallerstein dünya sistem analizinde ABD merkezli kapitalist işbölümü ve tarihsel sistemin jeokültürünün yıkılmakta olduğunu, bunun en bariz göstergesinin neoliberal açılımlar ve Sovyetlerin yıkılması olduğunu öne sürmektedir. Yerine geçecek sistemin belki eskisinden daha kötü, belki de daha iyi olabileceği öne sürülmektedir. Yeni tarihsel sistemin geleceği ve parametrelerinin bilinemez olduğu vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Arrighi de ABD eksenli kapitalist birikim sürecinin 1970’ler sonrası yaşanan gösterge krizi ile yıkım evresine girdiğini ileri sürmektedir. Sermayenin aşırı birikmesinin yol açtığı krizler, krizlerden çıkmak için ABD’nin mali yayılma evresine geçmesi, Doğu Asya’da ortaya çıkan yeni güç merkezlerinin ortaya çıkması ABD merkezli kapitalist birikim sürecinin sona erdiğini göstermektedir. Mevcut sistemde yaşanacak yıkım-dönüşüm sonrası, Dünya’dan oluşacak güç ve ekonomik yapıların geleceğinin önceden kestirilmesi tam anlamıyla bilinmemekle birlikte, yeni küresel ve bölgesel güçlerin Asya-Pasifik bölgesinde şekilleneceği yönünde veriler mevcuttur. Sonuç olarak Braduel ve Arrighi’nin öne sürdüklerini aktaracak olursak;

“kapitalist dünya ekonomisinin hakim tepelerinde meydana gelen her nöbet değişimi, ‘yeni’ bir bölgenin ‘eski’ bir bölge üzerinde ‘zaferini’ yansıtmaktaydı. Kapitalist dünya ekonomisinin dünya ekonomisinin hakim tepelerinde bir nöbet değişimine tanık olup olmadığımız ve yeni bir kapitalist gelişme aşamasının başlayıp başlamadığı açık değildir. Fakat ‘eski’ bir bölgenin (Birleşik Devletler) yerini, dünya

⁷²

Yılmaz, s.95

ölçekli sermaye birikim süreçlerinin en dinamik merkezi olan ‘yeni’ bölgeye terk etmiş olması çoktan bir gerçeklik halini almıştır.’⁷³

⁷³

Giovanni Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, İmge kitapevi, 1. Baskı, s. 290

KAYNAKÇA

- Arrighi, G. (2005), **Uzun Yirminci Yüzyıl**, İmge kitapevi, 1. Baskı
- Balcı A., Yeşiltaş M., (2005) “Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması : Japonya Örneği” **Uluslararası ilişkiler Konseyi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 8
- Berger , T., . Mochizuki M , Tsuchiyama J. (,2007) **Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State**, Boulder ,CO: Lynne Reinner
- Bush R.,(2010) **The Perils of Proximity : China-Japan Security Relations**, The brookings institutions
- CUI G., The Impact of Washington “Returning to Asia” Strategy on East Asia : the Strategic Choices for Beijing, Tokyo and Moscow, **International Affairs and Global Strategy**, Vol 4, 2012
- David J. Berteau, (2011) A report of the csis defense-industrial initiatives group, **Asian Defense Spending**, 2000–2011. Figure 1.1.
- Drifte R., (2005) **Japan’s Security Relations With China Since 1989**, Routledge Curzon, New York
- Dinler Z., **İktisada Giriş**, 18. Baskı, Ekin Basım Dağıtım, 2012
- Ekrem, E., **Çin’in Orta Asya Politikaları** / Erkin Ekrem; editör: Murat Yılmaz Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011
- Esenbel S. , Küçükyağcı E. (ed.), (2012), **Türkiye’de Japonya Çalışmaları Konferansı-I**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Katada, “Why did Japan suspend foreign aid to China? Japan’s Foreign Aid Decision-making and Sources of aid sanction”,*Social Science Japan Journal* Vol.4. No.1
- Katayama K., (2011) Development of Japan-China Relations since 1972, **International Journal of China Studies**, Sayı. 2, No. 3
- Masafumi I. , Japan-China Relations in East Asia : Rivals or Partners ?, **NIDS Joint Research Series**, No.3. Chapter 6
- Miyashita, A. Gaiatsu and Japan’s Foreign Aid: Rethinkin the reactive-proactive debate, **International Studies Quarterly**, No.43 Yayın 4
- Pehlivan Türk B., Japonya-Çin İlişkilerinde “Tarihin Sonu”, **Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**
- Sander O., **Siyasi Tarih 1918-1994**, 13. Baskı, İmge Kitapevi
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Japonya Ülke Raporu 2009**
- Yılmaz S. (2008), Yükselen Güç Çin’in Güvenlik Politika ve Stratejileri, **Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies** 1 (2)

İnternet Kaynakları

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html>.
<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html>
http://en.wikipedia.org/wiki/Sino-Japanese_relations
<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html>
<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/security.html>
<http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/natdef2004.html>
<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/pv0805/press.html>
http://www.nytimes.com/2009/08/27/opinion/27iht-edhatoyama.html?pagewanted=all&_r=0
http://www.mofa.go.jp/policy/oda/region/e_asia/china-1.html
<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint0610.html>
http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/pdf/national_guidelines.pdf
<http://www.enecho.meti.go.jp/policy/internationalaffairs/data/CEBU%20DECLARATION.pdf>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>
<http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18038.htm>
http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_centur